

Ивелин Ванчев / Ivelin Vanchev

**ШОТЛАНДСКИТЕ ВОЙСКИ ПРЕЗ ПЪРВАТА ВОЙНА
ЗА НЕЗАВИСИМОСТ НА ШОТЛАНДИЯ (1296–1328 г.)**

**Scottish forces during the First war of Scottish
Independence (1296–1328)**

Abstract: During the First War of Scottish Independence (1296–1328), the Scottish forces faced considerable opposition from their enemies, often seen as superior. In general, the Scottish soldiers were somewhat badly equipped, their leaders were often bickering among themselves and they were using subpar siege equipment. Scottish forces, as all other armies of Medieval Europe, had three distinct “arms” – cavalry, infantry and archers (who weren’t necessary armed with a longbow). Their cavalry, the elite of the army, consisted of forces drawn from the noble populace of the country, as well as from some less well-off individuals, who could fight as light cavalry. The infantry of the Scottish army was usually drawn from the poorer social circles, although it should be said, that the aristocracy of the country often fought as infantry alongside their social inferiors. The archery arm of the country was drawn from the poor individuals as well.

Scottish armies were also adept at supplying themselves in all sorts of ways: by using logistical chains, by raiding their opponents, etc. They also often seem to be well informed about the intentions of the English commanders. Although their forces lacked efficient siege equipment, that does not necessary mean that they were bad at conducting siege operations – they just had to rely on more “creative” methods – surprise attacks or treachery, but they could also conduct blockades. Against their enemies, they also often used raids, the “scorched earth policy” and the destruction of captured fortifications. In battle, their infantry was also famous for its *schiltron* formation, which was effective versus both enemy cavalry and infantry, but was vulnerable to hostile archer fire.

Keywords: Scottish medieval army, Wars of Scottish Independence, warfare, military, Scotland, England, Robert Bruce, knighthood, infantry, archers, sieges, shiltron, strategy, tactics, logistics, intelligence.

В статията е разгледано шотландското военно дело по време на първата война за независимост на Шотландия (1296–1328 г.). Войната била предизвикана от Джон Бейлиъл (1292–1296 г.), избран за шотландски крал чрез арбитража на английския крал Едуард I (1272–1307 г.). Бейлиъл се противопоставил на опита на английската корона да изпрати шотландски войски в Гаскония през 1294 г., макар че английското желание да се мобилизират шотландски

военни сили за служба на Континента било основателно, тъй като Едуард I по-рано, на 26 декември 1292 г. получил васална клетва от Бейлиъл¹, което му давало правото да призовава шотландския крал и неговите васали на помощ за реализирането на собствените му военни амбиции. Това поставяло шотландската независимост под въпрос и шотландците не само отказали да се замесват във война с кралство Франция, но дори тайно започнали преговори за съюз с Френското кралство с цел да се ограничи влиянието на английския крал, както и с кралство Норвегия за платена военноморска помощ².

Английската реакция на това ново предизвикателство не закъсняла и през 1296 г. шотландските сили били принудени да се защитават от наказателния поход на Едуард I. Още същата година английският крал спечелил решителна победа при Дънбар, която довела до капитулацията на Джон Бейлиъл и до привиден край на Войната за независимост на Шотландия. Въпреки това още на следващата 1297 г. някои представители на шотландското благородничество, сред които личали имената на небезизвестния Уилям Уолъс и на Андрю, ърла на Мъри, въстанали срещу английската власт и спечелили решителна победа в битката при Стърлинг Бридж. Още на следващата 1298 г. обаче те били разбити в битката при Фолкърк от ръководените лично от Едуард I английски войски³.

В общи линии по време на управлението на крал Едуард I инициативата във войната била в ръцете на англичаните, но след смъртта му в 1307 г. неговият наследник, крал Едуард II (1307–1327 г.) не успял да постигне същите успехи в Шотландия, което дало на шотландците възможността да засилят позициите си и бавно да ликвидират английското влияние в собствените си земи. Може да се каже, че шотландският крал Робърт I Брус (1306–1329 г.) извоювал шотландската независимост още през 1314 г. в резултат от победата му в битката при Банокбърн, но фактическото признаване на независимостта на страната, както и на неговата кралска титла от страна на англичаните е постигнато чак през 1328 г. чрез договора, подписан в Единбург и Нортхемптън. Въпреки това мирът между двете държави не се оказал дълготраен и още през 1332 г. започнала Втората война за шотландската независимост, която продължила до 1357 г., но това излиза извън темата на статията⁴.

Въоръжените сили на шотландското кралство през Първата война за независимост (както и през цялото Средновековие) били разделени на различни родове войски и с тях пълководците им имали възможността да извършват широка гама от бойни действия, поради което статията е разделена на отделни части, разглеждащи тези видове армейски подразделения и действията, предприемани с тях. На първо място е представена шотландската конница, като е обърнато особено внимание на рицарството в страната, както и на по-леко въоръжените сержанти. След конницата са разгледани шотландската пехота и стрелците, основно набирани от бедните слоеве на населението. След представянето на отделните родове войски са анализирани военните действия, в които те са участвали, логистиката и издържането на армията. Обърнато е внимание и на разузнаването и шпионажа, извършвани от шотландците.

Конница

Конницата в шотландската армия се делила на лека и тежка. Елитната част в армиите на средновековна западна Европа била тежката конница⁵. Тъй като с термина „елитна конница“ в средновековна Западна Европа най-често се обозначавали формирования, съставени най-вече от представители на рицарската прослойка, най-правилно би било първо да бъде представен именно този социален слой. Появата на рицарската прослойка в Шотландия обичайно се свързва от историците с управлението на крал Дейвид I (1124–1153 г.), макар че все още няма консенсус относно кога точно в страната започват да се появяват отношенията между васал и сеньор⁶ и откога кралската власт в страната започнала да задължава своите васали, при нужда от въоръжена намеса, да я подпомагат с военни сили като вид отплата за земите, които държали.

Тъй като се наблюдавали сериозни различия между размерите на земите, държани от различните васали, те били разделени на две отделни категории. Първата категория били т.нар. *honours*. Именията на представителите на тази категория варирали значително по големина и в зависимост от размера и доходността им техните държатели били задължени от краля да изпращат определен брой рицари според определената им квота. Земите на втората категория били т.нар. *fee /feu* или рицарски имоти и на държателите им било вменено задължението да участват в лично качество в кралската армия като тежковъоръжени рицари. На теория доходите, придобити от един рицарски имот, би трябвало да са достатъчни, за да покрият цената на участието на държателя им във войската⁷. Имотите, държани срещу лично изпълнение на васални задължения, били по-многобройни от тези на т.нар. *honours*⁸. Някои васали обаче не могли да служат като рицари поради ниските доходи от земите си и затова или службата им бивала поделена между няколко лица, или въпросният държател давал обещание, че към по-късна дата щял да успее да се въоръжи като рицар (и вероятно да плати определена сума)⁹, или, може би, да изпрати по-леко въоръжени лица вместо рицари, за изпълнение на задълженията му¹⁰. Низините в източните части на страната били най-плодородните земи в кралството, поради което се очаквало именно от тези територии да се набират най-голям брой рицари за кралските войски¹¹.

Шотландският крал можел да задължи своите васали да воюват за него за собствена сметка в продължение на 40 дни годишно¹². Прослуженото време в защита на укрепления също се смятало за изпълнение на рицарските задължения¹³. 40-дневната годишна служба обаче могла да бъде заменена от рицарите с определени договорени дейности или с парично заплащане. Практиката да се изплащат т.нар. „щитови пари“¹⁴, разпространена в английското кралство, обаче не била навлязла в Шотландия¹⁵, т.е. най-вероятно плащането, заменящо изпълнението на военните задължения, се извършвало по-скоро в резултат на отделни споразумения между сеньор и васал и не било придобило системен характер, както било в Англия. До войните за независимост сеньорите не очаквали да разполагат с реална боеспособна сила като резултат от изпълнението

на военните задължения на васалите си, а по-скоро се опланияли на изпълнението на договорено парично или друго задължение¹⁶. В такива случаи заплащането на наемници с получените пари било добра опция пред сеньорите, а самите наемни части вероятно били по-добри във воденето на военни действия и, за разлика от военните части на васалите, могли да бъдат използвани за операции на далечни разстояния и за дълъг период от време¹⁷.

Тази тенденция обаче не се запазила за целия период от войната, тъй като военният характер на феодалните задължения, дължани от васалите в страната, в известни линии бил възстановен при управлението на крал Робърт I Брус и така рекрутирането на тежковъоръжени конни войски отново се извършвало най-вече чрез предоставянето на поземлени имоти на васали. Изискваната допълнително от васалите т.нар. „шотландска служба“ (за която ще стане дума по-долу) заставяла последните на свои разноски да участват във войската за общо 80 дни всяка година. Потенциални бойци за войските на сеньорите могли да бъдат наети и чрез временно парично заплащане, а при наличие на достатъчно количество земи се очаквало те да бъдат предоставяни на васалите и така паричното заплащане вместо служба бивало прекратявано. Тази практика била позната като „паричен феодал“ и била прилагана от Робърт Брус¹⁸. Някои васали продължавали да подпомагат краля чрез изпращането на материални помощи за войските вместо чрез предоставянето на военни сили¹⁹.

Френският хронист Фроасар обръща внимание на крайната бедност на Шотландското кралство²⁰ и това обстоятелство, както и фактът, че от края на XII в. насетне поддържането на рицарски сили ставало все по-скъпо начинание²¹, обясняват причината за много по-малката численост на рицарството в Шотландия в сравнение с това в Английското кралство²². Бедността на страната вероятно оказвала влияние и върху боеспособността на рицарските части, тъй като част от рицарите изглежда били по-слабо въоръжени от мнозинството от представителите на тази прослойка в други европейски държави.

Лоялността на голяма част от шотландското рицарство също била под въпрос поради различни причини, а това създавало проблеми на шотландските сеньори в качеството им на военни командири. Имоти на част от шотландските благородници²³ се намирали на територията на Английското кралство и евентуални военни операции срещу англичаните могли сериозно да накърнят интересите им. Поради това, от друга страна, държането на имоти в други страни от шотландски васали не било в интерес на шотландската корона²⁴. Мнозинството от аристократите в страната не одобрявали особено военните действия срещу англичаните²⁵. Освен това през 1291 г., в замяна на арбитража на Едуард I при избора на бъдещия шотландски крал, претендентите за короната го обявили за техен сеньор. Избраният бил Джон Бейлиъл, който също положил васална клетва пред английския крал²⁶. По-късно, през 1304 г., в резултат от успешните английски походи в шотландските земи Едуард I получил препотвърждение на клетвите за лоялност от голяма част от шотландското общество. Поради тези причини, английският крал теоретично държал шотландската аристокрация

под васална зависимост²⁷, което предполагало, че службата към английската корона на голям брой от благородниците на кралство Шотландия могла да се окаже по-важна, отколкото тази към собствения им крал или към защитниците на кралството при липсата на шотландски крал²⁸. Това обяснява причините за честото присъствие на шотландски аристократи във войските на англичаните. Всъщност обърканата лоялност на господарите на земи в Шотландия била до такава степен проблем за кралството, че хронистите от Ланеркост били подтикнати да напишат, че „...шотландците били толкова разделени, че понякога бащата бил на страната на шотландците, а синът – на страната на англичаните и обратно“²⁹.

Гражданска война допълнително отслабила съпротивителните възможности на шотландската аристокрация в началните години на XIV в. Често в отделни региони се разгаряли и локални конфликти³⁰. Тъй като имотите на васалите зависели от преките им сеньори, те обикновено оставали на тяхна страна, дори и в случаите, при които те изменяли на сюзерена си³¹. По този начин цели „частни войски“ могли да се окажат на страната на противника вместо да служат на краля си. Въпреки това за васалите в кралството, особено за тези от планинските райони, верността към сеньора отстъпвала пред лоялността към роднините³², което пък принуждавало висшите аристократи да поддържат добри отношения с цели кланове, ако искали васалите им да не им създават проблеми. Лоялността обаче могла да бъде спечелена и съответно изгубена по много различни начини. Един от тях бил чрез предаването на имоти, но тази практика била нож с две остриета: от една страна, се задоволявали претенциите на васала, но, от друга, му се осигурявала повече власт, а това можело да го превърне в опасност за кралството, особено ако васалът придобивал и независима от краля съдебна власт в получените територии³³. Имало и редица други начини, чрез които владетелят можел да спечели предаността на своите васали, но те не били сигурни. Поради всички изброени дотук причини става ясно защо шотландската аристокрация всъщност сама ограничавала съпротивителните си сили срещу английските завоевания.

Съществувал и малък брой професионални конници, които не били нито наемници, нито от благородно потекло като например т.нар. „сержанти“. В общи линии те могат да бъдат представени като по-леко въоръжени отряди от рицарските и поради това можело да бъдат използвани за попълване на част от рицарска квота³⁴. В мирни времена те извършвали и полицейски дейности³⁵. Има предположения, че и шотландците дали свой отговор на хобеларите (леки конници, въоръжени с копие и меч) и че такива войски, но с друго наименование били на служба в армиите на Шотландия³⁶.

Дълго време преди войните за независимост на Шотландия рицарите в Европа традиционно воювали като конници, въоръжени с копие³⁷. Рицар, възкачен на кон и въоръжен с копие имал възможността да нанесе много по-съкрушителен удар по противника, отколкото ако разчитал само на собствената си сила. За тази цел той започвал атаката си като яздел коня си в тръс срещу

противника, след което насочвал копието си към него и, комбинирайки скоростта и тежестта на коня и собствените си движения, нанасял тежки поражения на противника. От рицарите обаче се искало да имат добра координация при извършването на подобни движения, тъй като без нея те не биха могли да нанесат достатъчно щети на вражеската жива сила и боен дух. Всъщност подобна атака била почти невъзможна за отблъскване и в много случаи само видът на приближаващите се рицари бил достатъчен да обърне противниците в бягство³⁸.

По време на битка шотландските командири могли да използват отряди от тежки конници в ариергарда си³⁹, с които да отбиват вражески атаки. Въпреки потенциала за осъществяване на силни нападения, все пак на голяма част от рицарството, поради една или друга причина, се налагало да воюва като пехотинци⁴⁰. За нападение над противника рицарите използвали и мечове⁴¹, но те били по-скоро второстепенни оръжия. Естествено, за такива действия се изисквала добра лична защита, която могла да се осигурява от тежка броня и щит за допълнителна сигурност⁴². Ако приемем, че шотландските сили разполагали с войски, подобни на хобеларите на английска служба, те най-вероятно изпълнявали сходни с тях бойни действия – лесно извършвали опустошителни атаки и разузнавателни операции, но осъществяването на рицарски атаки било крайно рисковано за тях поради по-слабата им защита⁴³. Естествено, и тези бойци могли да слязат от коня и да се сражават като пешаци.

Може да се приеме, че „офицерският състав“ на войските в кралство Шотландия се попълвал от рицарите⁴⁴, поради което рицарството вземало участие в повечето, ако не във всички или поне във всички мащабни военни действия. Самата конница обаче, като род войска, рядко имала първостепенна роля на бойното поле. Едно от малкото сражения, в които шотландската конница взела участие на преден план било битката при Дънбар от 27 април 1296 г. Там конни части се изправили срещу английските рицари, но лесно загубили самоувереност, обърнали се в бягство и така увлекли и пешаците, които също побягнали. След загубата при Дънбар на шотландците вече се налагало да използват предимно пехотни войски⁴⁵, тъй като в резултат от битката англичаните пленили около 230 от и без това малобройните им тежковъоръжени конници⁴⁶. Една година по-късно, за битката при Стърлинг Бридж от 11 септември 1297 г., шотландските командири имали възможността да мобилизират тежковъоръжена конница, наброяваща най-много 180 души⁴⁷, но тя не оказала решително влияние върху развоя на битката. Шотландците използвали малоброен отряд от конници и в битката при Фолкърк от 22 юли 1298 г. Там те били разгърнати от своите командири в резерв, но били отблъснати и обърнати в бягство от второто конно нападение на английските войски⁴⁸.

Описанието на битката в *Хрониката на Ланеркост* създава впечатлението, че шотландската конница неуспешно се е опитала да възпрепятства опита на английските конни сили да обходят позициите на шотландските пешаци и да ги атакуват по фланговете⁴⁹. Възможно е в битката шотландският конен

резерв да е бил обърнат в бягство само при вида на противниковата рицарска атака⁵⁰ и по този начин те отново не оказали сериозно влияние върху развоя на битката. По-късно, за битката при Рослин на 24 февруари 1303 г. хронистът Джон Фордънски споменава, че под ръководството на шотландските пълководци Джон Комин и Саймън Фрейзър се намирили „няколко подбрани мъже“, както и „техните васали“, което убедително предполага участието на рицари при извършването на нощна атака⁵¹. Преди началото на английската контраатака шотландците решили да се възползват от плененото английско оборудване и да заменят своите собствени коне с по-свежите пленени английски коне⁵². Според споменатия Джон Фордънски шотландците се приготвили по същия начин и за третото нападение⁵³. Тези сведения, естествено, показват, че шотландската конница участвала в битката през цялото време. Хроникьорът също споменава, че шотландските командири успешно мотивирали изплашените си войски да се подготвят и да отбият втората английска атака⁵⁴.

В битката при Банокбърн от 23–24 юни 1314 г. участвал леко въоръжен шотландски контингент от 500 конника⁵⁵. *Скалакроника* дава сведения, че към края на битката няколко спешени шотландски рицари се опитали да спрат бягството на крал Едуард II, но голяма част от тях били убити лично от него⁵⁶. В битката при Митън от 20 септември 1319 г. военните части на Шотландия били ръководени от изявените пълководци сър Джеймс Дъглас и Томас Рандълф, зрла на Мъри. В сражението шотландците се биели като пешаци⁵⁷, но командирите им водели със себе си свои свити от рицари. Според *Брут или Хрониките на Англия* в шотландските войски се намирили хобелари (английският писател на хрониката е нарекъл тези войски с познатото за него име), които били използвани да препречат пътя на отстъпващите, предимно опълченски, английски сили⁵⁸, но според *Хрониката на Ланеркост* отстъпващите английски части били преследвани от качилите се обратно на конете си шотландци⁵⁹. През нощта на 3 срещу 4 август 1327 г. между 200 и 500 тежко въоръжени конници се намирили под ръководството на споменатия Джеймс Дъглас⁶⁰ и според Джийн льо Бел, който лично присъствал в английските сили, „той [Дъглас] и неговите хора избили повече от 300 [човека] и галопирали [със своите коне] до палатката на краля... и прерязали две или три от въжетата ѝ“⁶¹, но били отблъснати от английските сили преди да успеят да убият английския крал⁶². Без съмнение, с тази атака Дъглас възнамерявал бързо да приключи войната.

Пехота

Най-многобройната част от шотландската армия били пешаците⁶³. Един от начините, чрез които командирите можели да се сдобият с голям брой пешаци, бил чрез мобилизирането на т.нар. „армия на Шотландия“, набирана от боеспособното обикновено население в кралството⁶⁴. По думите на М. Стрикланд този вид военно задължение бил обозначаван още и с термините „*servitium Scoticanum*“ („шотландска служба“) и „*communis exercitus*“ („обща армейска служба“)⁶⁵. В случай на подобна мобилизация всички мъже между

16- и 60-годишна възраст били задължени да участват във войските⁶⁶. От тях се очаквало да присъстват във войските до 40 дни⁶⁷. Понеже военното оборудване било труднодостъпно за значителни части от бедните прослойки на шотландското общество⁶⁸, това сериозно намалявало бойния им потенциал по време на битка.

Потенциални източници на такива бойци били градовете и селата на кралството⁶⁹. Броят на очакваните войни от дадена местност се определял чрез квота, която се налагала на населението, след като било изчислено колко бойци тя можела да поддържа. Вероятно от този вид войски се очаквало да водят на своя издръжка активни военни действия на чужда територия в 40-дневния период, след което кралят, ако желаел, имал възможност да задържи за по-дълго време срещу заплащане⁷⁰. В защитни операции обаче тяхната безплатна служба най-вероятно не е била ограничена във времеви план⁷¹. През 1306 г. крал Робърт Брус издал заповед в рамките на 24-часов срок всички, които са му дали клетва за вярност, да подпомагат войските му в 9-дневен период със собствени продоволствия. Желаната служба обаче могла да се окаже и по-продължителна: например през XIV в. е познат случай, когато 120 бюргери били повикани на служба за военни операции за 60 дни, но, за съжаление, не се знае от кой град и през коя година е била мобилизацията⁷².

Като цяло английските пешаци били по-добре екипирани от шотландските, но вторите имали и някои предимства. От една страна, те били силно обединени, а от друга, имали и преимущество в познаването на терена, когато се биели на своя земя⁷³.

Пешаците на Робърт Брус също започнали да използват и коне за придвижване по време на военните походи. Естествено, по този начин шотландската армия станала по-мобилна⁷⁴, както и по-ефективна в извършването на опустошителни действия и изненадващи атаки, нападения над логистични връзки и, при нужда – отбягване на противника. Според Джийн льо Бел само най-бедните пехотинци не разполагали с коне. Освен това хроникьорът свидетелства, че тези войски можели да се придвижват денонощно, поради което бързо достигали до отдалечени точки, без да бъдат обременени от логистични връзки, тъй като носели всичко необходимо със себе си и лесно можели да се снабдяват от вражеските територии⁷⁵. Въпреки наличието на коне за транспорт мнозинството от шотландците продължили да се сражават като пехотинци.

Както бе споменато, обикновените шотландски пешаци били слабо защитени. С оглед подобрението на бойните възможности на шотландската пехота на 3 декември 1318 г. в шотландския парламент в Скон били приети следните клаузи: бедните жители на кралството, чието движимо имущество било оценено на стойността на една крава, били задължени да направят избор да се въоръжат като стрелци или като пешаци. В първия случай те трябвало да разполагат с лък и колчан с 24 стрели, а във втория – да имат копие за близък бой. От по-заможните жители – тези, които имали движимо имущество на стойност от 10 паунда, се искало да разполагат с нападателно въоръжение, включ-

ващо меч и копие, както и със защитно оборудване – метален шлем, бронирани ръкавици и ризница или акетон (текстилна броня с подплата). Предвиждали се също и конфискации на движимите имуществва на лицата, които не се сдобиели с желаното въоръжение до определен срок⁷⁶. Въпреки усилията от страна на централната власт да подсили съпротивителните възможности на кралството, вероятно изискваното въоръжение останало по-скоро пожелателно, докато повечето от военно задължените всъщност така и не се сдобили с необходимите оръжия и не разполагали със защитно въоръжение⁷⁷.

Населението на средновековна Шотландия, както и днес, не било хомогенно. Освен различните социални слоеве в страната живеели и отделни етнически групи, които също намирали място в шотландското военно дело. Лица с шотландско-скандинавски произход (*галоугласи*) били използвани за постигане на целите на шотландските военни командири. Едуард Брус, брат на крал Робърт I Брус и бъдещ крал на Ирландия (1316–1318 г.) с тяхна помощ⁷⁸ извършил инвазия в Ирландия през 1315 г.⁷⁹, а само две години по-късно галоугласи били използвани и от Робърт Брус за подсилване на шотландските войски в Ирландия⁸⁰. Поради опитността им във воденето на бойни действия в комбинация с добрата им екипировка и немалката им численост⁸¹ тези наемни сили се превърнали във важна част от войските на командирите им⁸². Въпреки това заплащането на услугите им, както и следването на местните интереси на предводителите им, изиграли по-голяма роля в мотивирането им да участват във войските, отколкото симпатиите им към страната и короната⁸³. След подписването на военния съюз между Франция и Шотландия в 1295 г. в борбата срещу Английското кралство започнали да участват и френски наемници⁸⁴, но навярно голяма част от тях, ако не и основната, всъщност служели като конници.

Боеспособността на отделния шотландец, естествено, зависела от личните му умения, както и от неговото въоръжение, което в голяма степен определяло срещу какви видове войски и в какви ситуации би бил ефективен. Така например слабо въоръжени шотландски пикеносци можели да отбият атаките както на вражеските рицари⁸⁵, така и на противниковата пехота⁸⁶. С тяхна помощ онези, които ги използвали, можели да осъществяват нападения над противниците си от малко по-голямо разстояние, отколкото било възможно с другите оръжия за близък бой, което било важно преимущество за войните, особено за по-неопитните от тях. Друго преимущество на пикеносците и копиеносците било, че тяхното въоръжаване било евтино и сравнително лесно, тъй като изработката на оръжията им не била нито сложна, нито пък изисквала голямо количество метал⁸⁷. На пикеносците обаче се налагало да се сражават в гъсти редици заедно със своите другари, тъй като оръжията им били тежки и неудобни за маневриране, а това силно ограничавало възможността им да бъдат използвани като единични бойци⁸⁸. Поради тази причина, след като бивали отбити вражеските конници, на тях се налагало да разчитат на въоръжените с по-къси оръжия свои събратя⁸⁹ или да използват резервното си въоръжение,

ако разполагали с такова. Ако във войските се намирали войници въоръжени с брадви за две ръце⁹⁰, те могли да пробият и придърпат вражеските щитове⁹¹, да сразят и добре оборудван противник⁹² и да свалят от седлото конник⁹³. Употребата на оръжие за две ръце обаче силно ограничавало възможността за носене на щит, поради което такива войски не били добре подготвени да се защитават от вражески обстрел със стрели. Те също по-трудно се отбранявали в близък бой.

Както бе споменато по-рано, шотландските пешаци имали огромно влияние върху развоя на Първата война за шотландската независимост. Както беше посочено по-горе, при Дънбар шотландската пехота напуснала панически бойното поле след дезертирането на конните им сили. В битката при Стърлинг Бридж шотландските пешаци изчакали част от английските войски да пресекат моста, нападнали ги и в същото време блокирали моста. Изолираните англичани били разгромени, а командирите им решили, че сражението било загубено и наредили отстъпление. Година по-късно, в битката при Фолкърк шотландските пълководци наредили на пехотата да формира четири *шилтрона* и по този начин техните войски отбили две атаки на английските рицари по краищата на техния боен строй. След отстъплението на рицарските части на Кралство Англия обаче те понесли тежки загуби от обстрела на противниковите стрелкови части, което пък дало възможност на английските рицари да извършат ново, този път успешно нападение и да ги разгрозят⁹⁴.

Според *Хрониката на Ланеркост* при Фолкърк шотландските пикеносци били строени в една линия и достойно се противопоставяли на атаките на английските войски, но били разбити, след като английската тежка конница обходила бойните им линии и ги атакувала по двата фланга⁹⁵. *Хрониката* не споменава за никаква намеса на английските стрелци в битката.

При Рослин шотландските сили се придвижвали на коне⁹⁶, но навярно основната част от тях се сражавали като пешаци. Сражението започнало с изненадващо нощно шотландско нападение върху вражеския лагер⁹⁷. Ако вярваме на Робърт Синклер, преди изненадващата атаката над английския лагер командирите на шотландците наредили на войските си да се строят в ред, наподобяващ полумесец, който бавно бил стесняван. Той също добавя, че шотландците толкова умело успели да се доближат до противниковите части, че избили голяма част от англичаните, докато спели⁹⁸. Джон Фордънски обаче е написал, че след като шотландските войски влезли в сражение с англичаните, им отнело известно време, преди да успеят да пречупят английската съпротива. Според хрониста английските караули събудили спящите си събратя, преди шотландците да ги нападнат⁹⁹. Синклер смята, че английска контраатака била удържана от шотландските стрелци и пикеносци¹⁰⁰. Въпреки това шотландските сили изпитали много повече трудности, отколкото при първата фаза на битката, тъй като втората английска войска ги атакувала в боен строй и съответно шотландците понесли много по-тежки загуби, отколкото при предишния бой, поради което почти изгубили сражението¹⁰¹. Както бе споменато по-рано, след

отбиването на английското контранападение шотландците били изненадани за втори път от вражески войски, поради което загубили самообладание, но командирите им успели да им вдъхнат нужната самоувереност за отбиване и на втората английска атака. В битката при Метвен от 19 юни 1306г., изненадани, шотландските сили, предвождани от Брус, отбранявали своя лагер срещу английско нападение¹⁰². Тъй като се отбранявали в лагер, може да се предположи, че шотландците са се сражавали предимно като пешаци, но поради изненадващата атака на англичаните шотландските сили не са имали време да облекат напълно защитното си въоръжение, поради което не са могли да отбият вражеската атака и били обърнати в бягство¹⁰³.

В сражението при Лоудън хил от 10 май 1307 г. шотландски пикеносци били използвани от Робърт Брус за защита на разстоянията между предварително подготвените за битката траншеи. Тъй като фронтът бил изкуствено стеснен, английските рицарски дружини били принудени да нападнат строените пикеносци, но били контраатакувани неколккратно от около 500 шотландци, предвождани от Брус¹⁰⁴.

Седем години по-късно, в битката при Банокбърн, на страната на шотландците отново участвали предимно пешаци. В първия ден те отбили две английски нападения и избили голяма част от английската конница, а на втория притиснали до реката английските си врагове и отново им нанесли многобройни загуби, след което англичаните побягнали от бойното поле. Нападателятното въоръжение на мнозинството от шотландските войници включвало само копие, а за защита носели ръкавици, шлем и гамбезон¹⁰⁵.

Сведения за участието на шотландската пехота в сражението в Банокбърн дава *Хрониката на Ланеркост*. В първия ден шотландските сили нападнали и обърнали в бягство англичаните, тъй като авангардът им бил доста далече от останалите им войски. На втория ден шотландската войска била строена в три отделни формации – две по фронтовата линия и една в резерв, и така посрещнали английските войски, които извършили нападение над шотландските пикеносци, но били отблъснати. Според сър Хърбърт Максвел, преводач на *Хрониката*, шотландските части не били разделени на три формации, а на четири шилтрона – три по фронтовата линия и един в резерв¹⁰⁶. В *Животът на Едуард II* е споменато, че на втория ден цялата шотландска армия била спешена и настъпвала в три тесни редици към английските позиции, след което се справила с първия английски боен строй и принудили цялата английска войска да отстъпи. В *Хрониката* също е посочено какво е било въоръжението на по-голямата част от шотландските войски, а именно копие, брадва за резервно оръжие и „лека броня, която не е могла лесно да бъде пробита от меч“¹⁰⁷.

В *Скалакроника* е написано, че в първия ден шотландските войски били спешени и отбили атака по фланга им, след което извършили контраатака и обърнали в бягство част от войските на англичаните. На следващия ден шотландските пешаци били строени в шилтронове, нанесли поражения на част от

войските на англичаните, след което английският крал бил убеден от съветниците си да напусне бойното поле¹⁰⁸.

Шотландската пехота била използвана срещу англичаните и в битката при Митън. Преди сражението пешаците вероятно се придвижвали на кон и опожарявали английските земи в опита си да отвлекат вниманието на англичаните, обсаждащи Беруик, и да ги принудят да отдръпнат войските си в защита на своите земи. След като научили за приближаващите се английски опълченски войски, командирите им ги строили и ги подготвили за битка, но има разминаване в сведенията относно това в колко формации се разделили шотландците¹⁰⁹. Според *Хрониката на Ланеркост* срещу английските сили бил формиран шилтрон¹¹⁰, а според *Брут или Хрониките на Англия*, шотландците се построили във формация, „чиито крила [флангове] наподобявали щит“¹¹¹. Не е изключено обаче вторият боен строй също да е бил разновидност на шилтрона.

Други сведения обаче предоставя архидяконът на Абърдийн Джон Барбър¹¹², който дава в своето произведение „Брус“¹¹³ описание на битката, според което командирите разделили силите си на авангард и ариергард¹¹⁴. Достоверността на произведението на Джон Барбър, дори и да е единствения исторически извор за сражението от шотландски автор, може да бъде поставена под въпрос, тъй като, от една страна, то е написано в рими, а, от друга, авторът го е създал чак през 1375 г. Какъвто и да е бил бойният строй на шотландците, техните войски били окуражени от безредното придвижване на английските сили и, въпреки численото превъзходство на англичаните, по-добре обучените и екипирани шотландски войски ги разбили¹¹⁵.

Стрелкови войски

В шотландските армии служели и ограничен брой стрелци, които изпълнявали по-скоро второстепенна роля на бойното поле¹¹⁶. Наборът им се изпълнявал чрез мобилизирането на опълченските сили или чрез изпращането на стрелци за попълване на рицарска квота¹¹⁷. Стрелец също можел да бъде изпратен от лице, на което се налагало да попълва част от рицарска квота¹¹⁸. Друг начин за набавяне на стрелци за армиите на краля бил раздаването на земи срещу изпращането на определен брой стрелкови войници и изглежда, че тази политика била все по-често следвана в 20-те години на XIV в. По подобен начин стрелци били изпращани и от васалите от втора категория за войските на висшите аристократи в кралството. Срещу снабдяването на кралските войски с определен брой стрелци кралят също можел да изпраща годишно заплащане на някои от своите васали¹¹⁹.

Въпреки малката си численост стрелковите войски били ценна част от шотландските армии в операции около добре защитени зони. Поради това те били често използвани при защитата и атаката над укрепени цели¹²⁰.

Стрелците, независимо дали боравели с лъкове или с арбалети, изпълнявали сходни функции, но двата вида оръжия се характеризирали с отделни

преимущества и недостатъци, поради което се наблюдавали различия в бое-способността на стрелците с дълъг лък и арбалетчиците. Ключово предимство на добре обучените стрелци с лък било, че те имали сравнително бърза скорост на стрелба – всяка минута те могли да изстрелват по около 10 стрели към враговете си¹²¹. Пренасянето на оръжията също не било проблем за ползвателите им, поради лесната им за носене форма и малката им тежест¹²². Стрелбата с лък може да изглежда сравнително просто начинание, но сериозен недостатък на оръжието е, че за ефективната му употреба от стрелците се изисквало да придобият известни умения в продължителни тренировки, както и да имат добре развита мускулатура, тъй като без това те не били способни да опънат достатъчно силно тетивата на оръжието и да нанесат силен удар, който да срази дори и най-добре бронираните противници от периода^{123, 124}. И. Иванов споменава, че обсегът на стрелците вариал между 165 и 228 м¹²⁵. За разлика от стрелците, арбалетчиците сравнително бързо придобивали нужните умения за стрелба. Освен това на тях не им се налагало да извършат изстрел веднага след презареждането на оръжието, тъй като имали възможността да го заредят и да изчакаат добър момент за стрелба. Самото презареждане обаче било бавно¹²⁶ и това било ключов недостатък на арбалета. На арбалетчиците също се налагало да влагат определени усилия в поддръжката на оръжията си, чиято цена не била никак ниска на пазара¹²⁷. Възможно е в шотландските войски да са се намидали и прашкари, но тяхната численост най-вероятно била крайно ограничена. Те били набирани от бедните слоеве на обществото, но повечето от тях навярно били добре обучени в употребата на оръжие. По-специализираните прашкари можели да използват метални муниции за обстрел на противниковите части, но се използвали и най-обикновени камъни. Прашката имала сравнително висока скорост на стрелба и, в сравнение с другите стрелкови оръжия от периода, била относително точно оръжие, но с къс обсег – обикновено могла да нанесе убийствен удар на разстояние от около 23 м¹²⁸. Най-вероятно леко въоръжени стрелци с дълги лъкове формирали най-многобройната част от стрелковите сили на Кралство Шотландия¹²⁹.

Въпреки второстепенната си роля, шотландските стрелци често вземали участие във военните действия. В битката при Фолкърк Уилям Уолъс изпратил своите стрелци да заемат позиции между строените в шилтрони шотландски пешаци¹³⁰. В сражението шотландските командири използвали голям брой стрелци, но тъй като те не били защитени нито от предварително подготвени позиции, нито от своите собствени войски, английската конница лесно ги разгромила¹³¹. Поемата „Обсадата на Кеърлейврок“, написана вероятно от Уолтър от Екситър, дава сведения за защитните действия на шотландски арбалетчици и стрелци с лък през юли 1300 г.¹³². По-късно през същата година шотландските и английските стрелкови части дали началото на сражение чрез взаимен обстрел над водите на р. Кри, но конницата на англичаните извоювала победа, след като приливът по реката им позволил да я прекосят и да извършат нападение над шотландските позиции¹³³. Робърт Синклер дава интересно описание

на участието на шотландски стрелци. Според него в битката при Рослин те обърнали в безпорядък нападението на втората английска войска, след което, заедно с пешаците принудили английските сили да отстъпят¹³⁴.

Стрелци също били използвани от двете страни в гражданската война между привържениците на Робърт Брус и на клан Комин. В 1308 г. крал Робърт I Брус водил военни действия срещу Джон Комин, ърла на Бючан. По това време обаче Брус страдал от болест, поради което кралските сили били укрити в горска блатиста местност. Тогава войските на ърла решили да предприемат атака срещу техните позиции. Джон Комин планирал първоначално да отслаби силите на краля чрез обстрел, след което да изпрати по-тежко въоръжените си войници, с които да довърши атаката и да спечели сражението. Планът му обаче не бил осъществен, тъй като стрелците на Брус обърнали в бягство неговите собствени стрелкови части.

Още в рамките на същата година шотландски стрелци отново взели участие във военните действия. Привържениците на Джон от Лорн организирали засада за войските на Брус, който предвождал своите военни части по опасно трасе в района на планината Бен Круачан. Враговете му се намирали на висока позиция, но кралят бил предвидил засадата, поради което стрелкови отряд, предвождан от Джеймс Дъглас, бил изпратен да отблъсне войските на неприятеля. Отрядът се придвижил и установил на по-висока точка от противника и извършил обстрел по позициите на Джон от Лорн, и след като нанесъл достатъчно щети по вражеските части, влязъл в ръкопашен бой и спечелил сражението¹³⁵.

По време на атаката над Роксбург от 1314 г. Джеймс Дъглас отново използвал уменията на шотландски стрелци¹³⁶. Стрелци били използвани от шотландците и в битката при Банокбърн от същата година¹³⁷. В *Хрониката на Ланеркост* е написано, че преди сраженията от втория ден е имало кратък взаимен обстрел между шотландските и английските стрелци. И двете групи понесли малък брой загуби от обстрела, но шотландските стрелци били принудени да отстъпят¹³⁸. В следващата 1315 г. Дъглас узнал за намерението английски войски да преминат през гората в Джетбърг и с помощта на шотландски стрелци устроил засада. Дъглас наредил на своите войски предварително да подготвят терена, като завържат някои дървета по пътя през гората по такъв начин, че да не е възможно английските части да преминат, яздейки на кон. След като задачата била изпълнена, шотландските стрелци се скрили по дървета и когато враговете им достигнали до подготвената местност, извършили убийствен обстрел по преминаващите английски войски и им нанесли тежки загуби. При тази засада те също така успели да убият един от вражеските командири – сър Томас Ричмънд. Същата година шотландците, с помощта на голям брой стрелци, извършили и неуспешни атаки над Карлайл (самата обсада е описана по-детайлно малко по-долу). В 1318 г. шотландците обсаждали замъка в град Беруик в продължение на единадесет седмици и в редиците на техните войски се намирали и стрелци. След превзимането му била изпратена

шотландска войска от около 500 бойци, към които били причислени и стрелци с лъкове и арбалети, тъй като се очаквало англичаните да се опитат да си го възвърнат. Шотландците се оказали прави и рано през месец септември на следващата година техните английски противници изпратили многобройна войска, която обсадила Беруик и извършила няколко нападения. По време на една от най-ожесточените английски атаки вражеските стрели, които падали зад укрепленията на града, били събирани от жените и децата и били предавани на шотландските стрелци¹³⁹.

Логистика и снабдяване на войските

Не е непознат фактът, че в Средновековието (както и във всеки друг период) войските се нуждаели от определени продукти, за да могат да извършват ефективно военните действия. От техния недостиг лесно би се разпаднала или разбунтувала дори и триумфираща армия. В подобни случаи не е изключено в нея дори да се достигне до насилие между войниците и командирите за останалите продоволствия¹⁴⁰.

В общи линии запасите, нужни за поддръжката на една войска, могат да бъдат разделени на три отделни групи: хранителни продукти, снаряжение; облекло, инструменти и материали, нужни за войската. Първата група, хранителните припаси, разбира се, е от най-важно естество¹⁴¹, тъй като техният недостиг най-лесно води до бедствия за войската. Към тази група спадат водата и напитките, нужни за всекидневното оцеляване на бойците¹⁴². Хранителните продукти могат да бъдат подразделени на две подгрупи – нетрайни и трайни. Естествено, за една войска би било далеч по-удобно да разполага с големи запаси от по-трайни храни, за да може да оперира по-дълго, без да е нужно допълнително снабдяване, но такива запаси не винаги се намират, а и би било трудно (и възможно скъпо) за войската сама да консервира храната си. За поддръжането на многочислена войска било необходимо огромно количества храна¹⁴³. Храна била необходима и за конете и другите животни¹⁴⁴, ако във войската участвали конници или били използвани волове и/или коне за превозване на материали. Въпреки това снабдяването с продоволствие било сравнително лесно, поради обикновено голямата наличност – храна можело да се намери във всяко населено място¹⁴⁵, а и в природната среда.

Като елемент от втората група, снаряжението било по-издръжливо във времеви план, но снабдяването с него било по-трудно, тъй като, от една страна, то често било скъпо, а, от друга, се намирало в по-ограничени количества сред населението на кралствата. За успешното снабдяване с по-сложно въоръжение били нужни услугите на специализирани лица, както и необходимите материали, с които да бъде произведено защитното и нападателното оборудване. Снаряжението също така се нуждаело и от поддръжка, за която също се изисквали майстори и определени материали¹⁴⁶.

Последната група обхваща инструментите, облеклото и материалите и оборудването, нужни за функциониране на една войска¹⁴⁷ – дървесина, текстил

и т.н. Естествено, облеклото и инструментите подлежали на износване, което пък изисквало тяхната поддръжка или подмяна, а спомагателните материали, в зависимост от функцията им, обикновено се изразходвали с течение на времето, но често могли да бъдат добити от природата¹⁴⁸.

Сдобиването с нужните продоволствия и оборудване можело да бъде извършено по няколко различни начина – собствено снабдяване, изземането им от собственото, съюзническото, неутралното или вражеското население, дори и чрез използването на търговци¹⁴⁹. За снабдяването на войските с продоволствие от собствените си земи се изисквала поддръжката на логистични връзки, които, от една страна, могли да изискват добра организация¹⁵⁰, а от друга, били сравнително лесни за прекъсване от вражеска намеса. Разбира се, логистичните връзки зависели от наличните продукти в набелязаните региони, от това как те се пренасяли, както и територията, през която преминавали – дали теренът бил лесно проходим, от наличието или липсата на пътища и т.н.

Друг вариант било пренасянето на нужните припаси от самите войски, както се случило при организирането на отбраната на о. Ман през 1296 г., когато командирите на шотландските военни сили наредили на изпратените от Галоуей бойци да се снабдят с достатъчно продоволствия, с които да се издържат в 40-дневен срок. В споменатата парламентарна легислация от 1318 г. също било написано, че от шотландските аристократи се изисквало да пренасят със себе нужните им продукти или, при невъзможност, да ги закупят от населението на страната. Всичко това било извършено с цел шотландското население да не се подлага на допълнителен натиск. Поради това кражбата на продоволствия била забранена¹⁵¹, освен ако не била извършена от отделни войници, които отивали да се включат в кралските армии и не била с цел единствено изхранването им¹⁵², но всичко това вероятно останало само на теория. За поддържането на военните сили шотландският крал можел да разчита и на т.нар. *prise*, който му давал възможността да принуждава своите поданици да продават продоволствия на шотландските войски. Същевременно доста жители на кралството притежавали харти, които им давали привилегиите да не бъдат принуждавани да продават храната си, а през 1326 г. шотландците получили обещание от краля, че тази практика щяла да се използва само за нуждите на кралската свита¹⁵³. Естествено, ако дадена кауза получавала достатъчно широка обществена подкрепа, както било по времето на разглежданата в статията война, шотландските войници също могли да получават от своите сънародници храна и под формата на дарения.

Както бе споменато по-рано, на вражеска територия шотландските сили имали възможността да плячкосват хранителните продукти на чуждото население, което всъщност било широко разпространена практика във военно време¹⁵⁴. Прилагането ѝ обаче било по-лесно осъществимо за сравнително по-мобилни и по-малобройни войскове части, тъй като при оставането за по-продължително време на военни сили на вражеска територия те бързо изразходвали наличните хранителни запаси, количеството на които, естествено, зависело от

характерните особености на региона, в който се намирала армията¹⁵⁵. Относно тази практика Джийн льо Бел споменава, че по време на разрушителните рейдове, извършвани от бързо маневриращите шотландски войски, те се сдобивали с предостатъчно храна от английските територии. Такива войски се придвижвали много по-бързо от армии като английските например, които разчитали на логистична подкрепа¹⁵⁶. По време на рейдовете си шотландските сили можели да изискват откуп от английското население (за което ще стане дума по-долу), за да не бъде подложено то на насилие. Откупът можел да бъде изплащан на шотландците под формата на снабдяването на войските им с хранителни продукти, снаряжение и т.н.

Разузнаване и шпионаж

Както и в останалите периоди от човешката история, войските имали нужда от услугите на разузнавачи и шпиони, който да им дадат точна информация относно силите и целите на противника. Разузнаването и шпионажът имат една и съща цел – сдобиването с правдоподобни сведения за противниковите части, но методите, които се използват, се различават. Разузнавачите обикновено изпълняват задачите си, като се крият от погледа на врага, използвайки даденостите на терена. Шпионите, от своя страна, можели да извършват абсолютно същите функции като разузнавачите, но същевременно били и умели в сливането с чуждото население, поради което може да бъдат смятани за по-добри специалисти в „занаята“¹⁵⁷. Това разделение на лицата, които събирали информация за противниците обаче, било непознато за средновековните пълководци¹⁵⁸. Информацията, която такива лица събирали, можела да е от най-различно естество – численост и вид на вражеските части, местоположение и състояние на противниковите укрепления, хранителни запаси и снаряжение на противника, както и възможността на войските му да се снабдяват с продоволствия и оборудване. Дори било възможно да се събере информация относно политическите настроения в една държава¹⁵⁹.

По време на войните за независимост от Англия шотландските войски използвали услугите и на двата вида информатори. Английски документи за съдебните решения, взети в периода между 1299 и 1301 г., показват, че някои лица били заподозрени в шпионаж в полза на шотландците¹⁶⁰, което подсказва, че шотландските военачалници използвали шпиони за събиране на информация за английските войски. В битката при Розлин обаче шотландците не успели да съберат достатъчно добри данни за английските войски преди да извършат своето нападение, тъй като не знаели, че английската армия била разделена в три отделни лагера¹⁶¹. Както посочва Синклер, когато по-късно Робърт Брус станал крал, едно от най-ефективните му оръжия било доброто познаване на терена. Преди битката в Лоудън хил Брус се запознал добре с бойното поле и подготвил позициите си подобаващо¹⁶². Споменатият случай от 1308 г., когато шотландският крал предвидил вражеската засада, предполага, че или кралят е имал добър усет, или е бил предупреден за наличието на вражески части в

района, или и двете. *Скалакроника* дава сведения, че Робърт Брус се сдобил с информация относно пътуването на свой противник и организирай засада, но тя не била успешна, тъй като намеренията на краля били издадени. Шотландският крал се запознал и с бъдещото бойно поле преди битката при Банокбърн, а преди сражението от втория ден информация за положението в английската войска била донесена от английски изменник¹⁶³. Преди Битката при Митън шотландските войски били предадени от заловен техен шпионин, а те от своя страна наблюдавали движението на английските сили чрез наряди¹⁶⁴. Вероятно и през 1322 г. Брус използвал шпиони за извършването на рейдовете си¹⁶⁵.

Обсадно дело

За да се получи ефективен контрол върху дадена територия, на шотландските армии се налагало да изтласкат вражеските гарнизони от нея. Поради тази причина, с цел да се получи или възвърне контрол върху дадена територия, на шотландците често се налагало да се справят с вражески фортификации. Нужно е да се отбележи обаче, че техните сили не можели надеждно да използват каменометни съоръжения (поне по време на войната до 1328 г.), вследствие на което обикновено им се налагало да прилагат други средства, с които да сразят съпротивителните възможности на неприятелските защитници на крепости. За изпълнението на тези задачи те многократно използвали предателства и хитрост, с помощта на които да превземат целта, или блокирали достъпа на всякакви хранителни припаси до нея¹⁶⁶, което всъщност се смята за основна дейност в средновековното обсадно дело. Усилията при превземането на крепости по този начин обаче рядко завършвали с успех, тъй като подобни операции коствали на командирите огромни ресурси. За разлика от английските им врагове, шотландските войски разполагали с далеч по-ниски финансови възможности, което се отразило и върху възможността им да осъществяват дългосрочни обсади. Поради това на крал Робърт I Брус се налагало да извършва основно неочаквани атаки, ако искал усилията му да се увенчат с успех, което¹⁶⁷, както пише Алистър Макдоналд, „... често е смятано за военно постижение от най-високо ниво“¹⁶⁸. *Хрониката на Ланеркост* дава интересни сведения за някои от тези операции. Шотландските войски създавали импровизирани стълби от въжета, които с помощта на куки закачали за вражеските стени. Според същия източник шотландците използвали такива стълби под прикритието на нощта, за да получат достъп до вътрешностите на Беруик, но лаят на куче предупредил гарнизона за шотландските действия и спасил града. Тази история обаче вероятно е преувеличена. Робърт I използвал стълби и при други операции като например при изненадващото превземане на Пърт през нощта и при победата при Роксбург¹⁶⁹. Чрез подобни тайни операции шотландците успели да преодолеят силните защити на множество укрепени места¹⁷⁰.

Хрониката дава сведения и за опита за превземане на град Карлайл чрез предприемането на по-директни, макар и неуспешни мерки, показателни за разнообразните начини, чрез които една средновековна армия е можела да из-

върши опит да превземе укрепен град или замък. Обсадата на града продължила 10 дена, като шотландците извършвали нападения над портите на града всеки ден, най-вероятно с помощта на тарани. Те се опитали да запълнят част от рова с растителност, върху която да преминат. На петия ден те приготвили каменометна машина (текстът не дава информация дали машината е била мангонел или требушет¹⁷¹), чрез която се опитали да нанесат поражения по вражеската статична и жива защита. Шотландците се сдобили и с подвижна обсадна кула, чрез която се опитали да преминат над английските стени. Те опитали и да подкопаят градските стени с помощта на подвижни защитни съоръжения, които ги пазели от английския обстрел. По време на обсадата шотландците също така извършвали и едновременни опити да прескочат различни точки на стената чрез помощта на стълби¹⁷².

Шотландските сили можели също така да извоюват достъп до укрепено място в резултат на извършено предателство. Разбира се, ако обстоятелствата позволявали, и шотландците извършвали дългосрочни обсади, които продължавали месеци¹⁷³.

Стратегия и тактика

Стратегическите и тактическите действия, които били предприемани от шотландските сили, били съобразени с влияещите върху тях фактори. Поради това не може да се каже, че шотландците винаги постъпвали по един и същи начин в отговор на различни предизвикателства, но също така могат да бъдат наблюдавани и някои сходства в техните планове. Военните действия, предприемани от средновековните владетели и командири, могат да бъдат систематизирани в отделни нива¹⁷⁴, но с цел да не се усложнява съдържанието на статията тук те ще бъдат разделени съответно на стратегия (офанзивна и защитна) и тактика. Относно разликата между тези два термина, пруският генерал Карл фон Клаузевиц е казал следното: „...тактиката учи как да се печелят сражения, докато стратегията учи как да се използват сраженията, за да се печелят войни“¹⁷⁵.

Първо ще се спрем на шотландската офанзивна стратегия. Нужно е обаче да се отбележи, че кралството не е имало възможността да води война, целяща унищожението на Англия, поради което шотландските офанзивни действия били сравнително ограничени. Една често използвана стратегия било опустошаването и плякосването на противниковите земи¹⁷⁶. Подобни нападения били извършвани срещу крал Едуард I, но неговият наследник Едуард II, с неефективното си управление и незаинтересоваността си към делата в Шотландия¹⁷⁷ сериозно допринесъл за усилването на шотландския натиск върху английското кралство. Шотландските войски, използвайки малобройни конни отряди, извършили множество краткосрочни нападения над южните си съседи в периода от 1311 до 1314 г.¹⁷⁸ Тези набези целели най-вече печалба и отслабване на противника¹⁷⁹, но имали и политическа цел – да принудят повече земевладелци да преминат на шотландска страна¹⁸⁰ (или поне да бъдат разубедени

активно да подкрепят английските действия), а също и да окажат натиск върху Едуард II да признае кралската титла на Робърт I Брус¹⁸¹. Освен плячкосаните стоки, пари, оръжия и продоволствия и пленените пленници, които можели да бъдат върнати срещу големи откупи¹⁸², шотландците трупали и доста „капитал“ чрез „продаването на мир“ на потенциалните жертви на рейдовете в северните части на английското кралство¹⁸³, от което кралската власт била допълнително унижена¹⁸⁴. Рейдове били извършвани и когато английска армия се намирала в Шотландия с цел отвличане на вниманието на врага, какъвто бил случаят от 1319 г. в защита на Беруик¹⁸⁵.

Както беше споменато по-рано, на шотландците се налагало да премахнат английските гарнизони от шотландска територия, за да бъде възможно извоюването на независимостта им. В ранните години на Войната за независимост шотландците предприемали два различни подхода по отношение на завоюваните укрепления: някои от тях просто били включвани към отбранителната система на кралството; доста били разрушавани¹⁸⁶ с цел англичаните да бъдат лишени от възможността да си ги възвърнат и използват отново. През 1306 г. под контрола на Робърт Брус попаднали няколко ключови укрепления и той организирил гарнизони в тях, но през следващите години предприел предимно политика на унищожение. Поради същата причина били разрушени и крепостите, символизиращи властта на шотландските крале – силните замъци при Единбург, Стърлинг и Роксбург. Дейвид Корнел обаче подчертава, че тази политика, следвана в периода между 1311 и 1314 г., не била използвана само срещу силните укрепления в земите, където опасността от английско нападение била най-голяма¹⁸⁷, тоест „намиращите се на юг от р. Форд“¹⁸⁸ – по-рано, след 1307 г. била използвана и срещу замъците на политическите противници на Брус в северните части на страната. Държането на крепости там не било негов приоритет, тъй като голяма част от тях не разполагали с добри отбранителни способности¹⁸⁹, а и не можели да бъдат използвани за защита срещу английски войски поради отдалечеността им от фронта.

Факторите, които довели до унищожаването на крепости в северните и източните територии обаче не били еднакви: в първите шотландският крал силно ограничавал влиянието на своите политически противници чрез разрушаването на замъците им, а във вторите го извършвал с цел да не се окажат обратно под английски контрол и да бъдат използвани срещу неговите привърженици. Той също знаел, че владенето на шотландските крепости било по-важно за изпълнението на английските планове, тъй като, „за да спечели войната, на Брус не се налагало да спечели битка на открито поле или да предприеме завоевание на Шотландия, което би било нужно да бъде консолидирано чрез контрола на замъци“¹⁹⁰. Той също добавя, че за завършека на войната в полза на шотландската корона от Робърт I се искало да дискредитира политически и да принуди англичаните да изхарчат множество средства в дълга война просто чрез лишаването им от възможността да спечелят важна победа срещу него¹⁹¹.

Следващата стратегия, която ще бъде разгледана, е защитната. Преди вражеска инвазия шотландците можели да извършат разорителни дейности по своите собствени земи (т.нар. “опожарена земя“)¹⁹². Този вид водене на военни действия предвиждал унищожаването на собствени ресурси и земи с цел да се попречи да попаднат под контрола на противника. Тъй като в Шотландия за вражеските сили било трудно да събират хранителни продукти от земята и от местното население поради бедността на страната¹⁹³, тази стратегия допълнително ограничавала възможността на противника да се изхранва от шотландските земи и поради това му се налагало да поддържа логистични връзки (нелесна задача, особено в шотландските земи¹⁹⁴), ако искал да поддържа войски в Шотландия за дълъг период от време. Изисквали се големи усилия да се поддържа споменатата логистика, от една страна¹⁹⁵, а от друга страна тя можела да стане цел за шотландски партизански действия, които били допълнително улеснени от масовото превозване на войниците на коне по време на управлението на крал Робърт I Брус. В случай че опустошителните действия на противника бъдели успешно прекратени от подобни действия, щетите по шотландските земи щели да бъдат далеч по-малко. Заедно с унищожението на стоките и земите, които можели да бъдат използвани от англичаните, шотландските сили често отбягвали враговете си¹⁹⁶, които търсели решаващо сражение, за да спечелят дълготраен успех¹⁹⁷, тъй като армиите им не могли безкрайно да преследват шотландците, защото припасите им рано или късно щели да привършат.

Относно тактическите прийоми, извършвани от шотландците, първо трябва да се разгледа изборът на терен, който можел силно да повлияе на развоя на военните действия. Ако шотландските командири успеели да подредят войските си на добра позиция, те можели да изравнят силите между двете армии чрез ограничаване възможността на някои видове военни формирования да влязат в сражение с тях или, ако не било възможно да се неутрализира цяло военно подразделение, поне да се ограничи числеността на изправящите се срещу тях сили. За да се постигнат тези цели, се търсели мочурища, гори, реки и др. трудни за прекосяване терени, които да скъсат фронта между двете сили или да покрият един или в идеалния случай и двата фланга¹⁹⁸. Също така била предпочитана висока позиция, за да се спечелят важни преимущества над противника – поради гравитационното притегляне, сражението по нагорнище изисквало изразходването на повече енергия, както и влагането на повече сила в замаха на оръжието¹⁹⁹. Стрелците на по-високата позиция можели да изстрелят стрелите си на по-дълго разстояние, отколкото ако стреляли по войски на еднаква с тях надморска височина или по нагорнище. Поради тези преимущества защитниците на определена територия често разгръщали войските си на висока точка²⁰⁰, но при възможност и офанзивните войски се опитвали да използват височините на терена. Ако шотландците бивали принудени да се отбраняват, те можели да използват подострени колове²⁰¹, да завържат въжета

пред линиите си²⁰² или да изкопаят ровове и капани²⁰³, за да подсилят позициите си.

Шотландските сили често прибъгвали до формирането на т.нар. „шилтрон“, който представлявал тясна бойна формация от копиеносци и пикеносци. Шотландците в предната редица държали пиката под ъгъл и, докато седели приклекли, притискали с крак задната част на оръжието, а задните редове държали своите пики над главите на сънародниците си в първата линия. В по-задните линии могли да се намират войници с брадви за две ръце²⁰⁴, мечове и други къси оръжия, с които били готови да нападнат всеки, дръзнал да си проправя път през шотландските пики. Бойците могли да се наредят в права линия или да извършат кръгова отбрана. Шилтронът бил добър срещу конни нападения и бойци в близък бой, но, както може да се очаква, този боен строй бил силно уязвим от вражески огън. Първоначално шилтронът бил статичен, но с времето шотландците придобили уменията да се движат бавно напред. Те вероятно усвоили тези умения под ръководството на крал Робърт Брус²⁰⁵. Шотландците може да благодарят на фламандците за появата на тази формация из техните земи, тъй като жителите на Фландрия използвали подобни тактики²⁰⁶.

* * *

Както констатирахме, основната бойна сила на шотландските войски през проучвания период била тяхната пехота. По време на битки на открито поле стрелците и рицарите имали по-скоро спомагателен характер, но и двата вида войски имали и своите преимущества – отделният рицар, с неговия статут, опит и снаряжение имал възможността да служи като офицер и се отличавал с по-добра боеспособност от обикновения воин. Стрелецът пък бил най-боеспособен зад силните стени на фортификациите, но също имал важна роля и в извършването на обсади. Нужно е да се отбележи обаче, че боеспособността му варирала според използваното оръжие. Като цяло стрелците в шотландските армии не можели да се изправят срещу английските си противници, без да претърпят загуба.

Войските на кралство Шотландия имали възможността да се издържат чрез най-различни методи, но възможно най-употребяваният от тях бил плячкосването на вражеските територии, тъй като това не само ги осигурявало, но и причинявало щети на териториите на противниците им. Те също често били подготвени предварително с информация за намеренията на англичаните. Шотландските войски можели да осъществяват блокади, но поради често ограниченото им време и слабото им обсадно въоръжение често им се налагало да пристъпват към прилагането на изненадващи атаки и възползването от предателства в противниковия гарнизон, за да превземат планираното укрепление, след което често го разрушавали с цел да не е възможно противниците им да се възползват отново от него. Офанзивната им стратегия също предвиждала извършването на рейдове във вражеските територии, чрез които заграбвали плячка, нанасяли щети на противника и намалявали възможностите му да воюва, а също дискредитирали английския

крал. Шотландците също подлагали на разорение собствените си територии, за да не могат английските части да се изхранват от тях и да им се наложи да разчитат на собствените си логистични връзки. Шотландците използвали и т.нар. „шилтрон“ формация, която била почти неунищожима в близък бой и чрез която дори успявали да устоят на атаките на вражески рицарски части – нещо, което било голяма постижение за времето си.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ За живота и управлението на крал Джон Бейлиъл виж статията в Енциклопедия Британика, достъпна на <<https://www.britannica.com/biography/John-king-of-Scotland-1250-1313>> (04.01.2022).

² **Иванов, И.** Войната в Западна Европа през средните векове (V–XVI в.). Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2008, с. 94.

³ Пак там, 94–95.

⁴ Пак там, 95–96.

⁵ **Prestwich, M.** The Wars of Independence, 1296–1328. – In: A Military History of Scotland. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012, p. 136.

⁶ **Barrell, A. D. M.** Medieval Scotland. Cambridge–Port Melbourne: Cambridge University Press, 2000, p. 27. За подробно описание на васалитета и васалните връзки виж **Ganshof, F. L., Grierson, P. (trans.)** Feudalism. London, New York, Toronto: Longmans, Green and Co, 1952, p. 63.

⁷ **Strickland, M. J.** The King of Scots at War, c. 1093–1286. – In: A Military History of Scotland. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012, 94–132, p. 97. Това са т.нар. васали от втора категория. Подобни васали имали кралят на страната, както и влиятелните аристократи, държащи honours.

⁸ **Caldwell, D. H.** Scotland’s Wars and Warriors. Winning Against the Odds. Edinburgh: The Stationary Office, 2002, p. 23.

⁹ **Barrell, A. D. M.** Op. cit., p. 28.

¹⁰ **MacInnes I. A.** Scotland’s Second War of Independence, 1332–1357. Woodbridge: The Boydell Press, 2016, p. 63.

¹¹ **Caldwell, D. H.** Op. cit., p. 23.

¹² **Strickland, M. J.** The King of Scots at War...., p. 110.

¹³ **MacInnes I. A.** Op. cit., 60–61.

¹⁴ Относно т.нар. „щитови пари“ вж. **Иванов, И.** Цит. съч., с. 89.

¹⁵ **Barrell, A. D. M.** Op. cit., p. 28.

¹⁶ **Prestwich, M.** The Wars of Independence....., p. 137.

¹⁷ **Beeler, J.** Warfare in England 1066–1189. Ithaca–New York: Cornell University Press, 1966, p. 281.

¹⁸ **Brown, C.** The Second Scottish War of Independence, 1332–1363. Tempus, 2002, pp. 66, 78.

¹⁹ **MacInnes I. A.** Op. cit., p. 63.

²⁰ **Froissart, J.** Tales from Froissart, The French receive bad treatment from their allies, the Scots. S. Muhlberger (ed.). Текстът е достъпен на <<https://uts.nipissingu.ca/muhlberger/FROISSART/SCOTWAR.HTM>> (23.10.201).

- ²¹ **Barrell, A. D. M.** Op. cit., p. 28.
- ²² **Verbruggen J. F.** *The Art of Warfare in Western Europe during the Middle Ages. From the Eight Century to 1340.* Bury St Edmunds: The Boydell Press, 1997, p. 121.
- ²³ **Prestwich, M.** *Armies and Warfare in the Middle Ages: The English Experience.* New Haven–London: Yale University Press, 1996, p. 196.
- ²⁴ **Barrell, A. D. M.** Op. cit., p. 44.
- ²⁵ **Oman, C.** *A History of the Art of War. The Middle Ages. From the Fourth to the Fourteenth Century.* London: Methuen & Co., 1898, p. 563.
- ²⁶ **Black, J.** *A History of the British Isles.* New York: St. Martin's Press INC., 1996, p. 59.
- ²⁷ **Powicke, M.** *The Thirteenth Century, 1216–1307.* Oxford: Clarendon Press, 1953, 708–709.
- ²⁸ **Barrell, A. D. M.** Op. cit., p. 29.
- ²⁹ *The Chronicle of Lanercost, 1272–1346.* H. Maxwell (trans.). Glasgow: James Maclehose and sons, 1913. Преводът на цитата от английски език е мой – б.а.
- ³⁰ **Brown, M., Boardman, S.** *Survival and Revival: Late Medieval Scotland.* – In: *Scotland. A History.* New York: Oxford University Press, 2005, p. 69.
- ³¹ **Brown, C.** Op. cit., p. 61.
- ³² **Barrell, A. D. M.** Op. cit., p. 41.
- ³³ **Penman, M.** *The Scottish Civil War. The Bruces & the Balliols & the War for Control of Scotland.* Tempus, 2002, 93–94.
- ³⁴ **Caldwell, D. H.** Op. cit., p. 23.
- ³⁵ **Bannerman, J.** *MacDuff of Fife.* – In: *Medieval Scotland. Crown, Lordship and Community.* Edinburgh: Edinburgh University Press, 1998, p. 38.
- ³⁶ **Prestwich, M.** *The Wars of Independence.....*, p. 139.
- ³⁷ **Bennet, M. et al.** *Fighting Techniques of the Medieval World. AD 500 ~ AD 1500. Equipment, Combat Skills and Tactics.* New York: Thomas Dunne Books, 2005, p. 76.
- ³⁸ **Tsurtsunia, M.** *Couched Lance and Mounted Shock Combat in the East. The Georgian Experience.* – *Journal of Medieval Military History*, 2014, 12, 81–83.
- ³⁹ **Verbruggen J. F.** Op. cit., p. 148.
- ⁴⁰ Ibid.
- ⁴¹ **Caldwell, D. H.** Op. cit., p. 22.
- ⁴² Ibid.
- ⁴³ **Jones, R.** *Re-thinking the origins of the 'Irish' Hobelar.* – *Cardiff Historical Papers*, 2008/1, p. 2.
- ⁴⁴ **MacInnes I. A.** Op. cit., 61.
- ⁴⁵ **Strickland M., Hardy R.** *The Great Warbow. From Hastings to the Mary Rose.* Sutton Publishing, 2005, p. 158.
- ⁴⁶ **Sinclair, R.** *The Sinclairs of Scotland.* Bloomington: AuthorHouse™, 2013, p. 42.
- ⁴⁷ **Oman, C.** Op. cit., p. 564.
- ⁴⁸ *Falkirk I text. Draft report on Falkirk I, prepared for Historic Scotland by The Battlefields Trust, 2005. PDF файл достъпен на <<http://www.battlefieldstrust.com/media/601%2Epdf>> (20.12.2021).*
- ⁴⁹ *The Chronicle of Lanercost.....*, p. 166.
- ⁵⁰ **Strickland M., Hardy R.** Op. cit., 164.
- ⁵¹ *Fordun, J. John of Fordun's Chronicle of the Scottish Nation.* F. J. H. Skene (trans.). W. F. Skene (ed.). Edinburgh: Edmonston and Douglas, 1872, p. 327. Относно битката

също споменава за участието на рицари, но дава и сведения, че в това сражение участвала многобройна шотландска войска, което предполага, че на страната на шотландците не са участвали само техни рицарски дружини, а и други войски. В доклада също така се споменава, че всички шотландски войници вероятно са се придвижвали на коне, както и че рицарите, възкачени на кон и предвождайки войските, извършили изненадваща атака срещу един от английските лагери, което дало начало на битката. Самата тя продължила в три фази (шотландските сили не знаели, че англичаните лагерували в три различни лагера, поради което нападенията на другите две английски военни части ги изненадало крайно неприятно), но не се прави разграничение между войските, които участвали, поради което може да се предположи, че рицарите на Шотландия взели участие в цялата ѝ продължителност.

⁵² The Inventory of Historic Battlefields – Battle of Roslin, 14.12.2021. – <http://data.historic-scotland.gov.uk/data/docs/battlefields/roslin_full.pdf> (21.12.2021).

⁵³ John of Fordun's Chronicle, p. 327.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ **Иванов, И.** Цит. съч., с. 99.

⁵⁶ **Gray, T.** Warfare between England and Scotland in the Late 13th and the Early 14th Centuries from the Scalacronica. – <<https://deremilitari.org/2016/10/warfare-between-england-and-scotland-in-the-late-thirteenth-and-early-fourteenth-centuries-from-the-scalacronica/>> (22.12.2021).

⁵⁷ English Heritage Battlefield Report: Myton 1319, достъпен на <<https://historicengland.org.uk/content/docs/listing/battlefields/myton/>> (21.12.2021).

⁵⁸ **Brie, F. W. D.** The Brut or the Chronicles of England. Part 1. London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., Limited, 1906, p. 212. Осъвременен превод на описанието на битката е даден в **Foard, G.** Myton battle and campaign, 3.7.2003. – <<http://www.battlefieldstrust.com/media/131%2Epdf>> (21.12.2021).

⁵⁹ The Chronicle of Lanercost..., p. 227.

⁶⁰ **Bailey, J.** Battle of Stanhope Park. – <<http://www.battlefieldstrust.com/resource-centre/medieval/battleview.asp?BattleFieldId=97>> (27.12.2021).

⁶¹ **Bel, J. L.** Chapter X. The nature of the Scots and their methods in war in Bryant Ni. (trans.). The True Chronicles of Jean le Bel 1290–1360. Woodbridge: The Boydell Press, 2011, p. 47. Преводът на цитата от английски език е мой.

⁶² **Bailey, J.** Op. cit.

⁶³ **Bartlet, R.** The Making of Europe. Conquest, Colonization, and Cultural Change 950–1350. St Ives: Penguin Books, 1994, p. 70. В текста е посочено, че това е било валидно за 1100-та година, но както беше посочено, това е важи и за Първата война за независимост на Шотландия, което показва че шотландците дълго време традиционно воювали като пешаци.

⁶⁴ **MacInnes I. A.** Op. cit., p. 61.

⁶⁵ **Strickland, M. J.** The King of Scots at War..., p. 109.

⁶⁶ **Macdonald, A. J.** The Kingdom of Scotland at War, 1332–1488. – In: A Military History of Scotland, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012, p. 166.

⁶⁷ **MacInnes I. A.** Op. cit., p. 61.

⁶⁸ **Macdonald, A. J.** The Kingdom of Scotland at War..., p. 166.

⁶⁹ **Prestwich, M.** The Wars of Independence..., p. 139.

⁷⁰ **Strickland, M. J.** The King of Scots at War..., 109–110.

⁷¹ **MacInnes I. A.** Op. cit., p. 64.

- ⁷² **Prestwich, M.** The Wars of Independence...., p. 139.
- ⁷³ War in the Middle Ages. P. Contamine, M. Jones (trans.). Oxford–Massachusetts: Blackwell Publishing Ltd., 1999, p. 73.
- ⁷⁴ **Verbruggen J. F.** Op. cit., p. 344.
- ⁷⁵ **Bel, J. L.** Op. cit., p. 39.
- ⁷⁶ Legislation: Statutes of the 1318 parliament. Statutes of King Robert. – Records of the Parliaments of Scotland to 1707. – Текстът е достъпен на <<https://www.rps.ac.uk>> (6.12.2021).
- ⁷⁷ **Prestwich, M.** The Wars of Independence...., p. 138.
- ⁷⁸ **McInerney, L.** The Galloglass of Thomond: Gallóglaigh Thuadhmhúmhain. – North Munster Antiquarian Journal, 2015, 55, 21–45, pp. 21, 25.
- ⁷⁹ **Mithcison, R.** A History of Scotland. London–New York: Routledge, 2005, p. 37.
- ⁸⁰ **Boardman, S.** Highland Scots and Anglo-Scottish Warfare, c. 1300–1513. – In: England and Scotland at War, c. 1296 – c. 1513. Leiden–Boston: Brill, 2012, 69–92, p. 237.
- ⁸¹ **MacInnes I. A.** Op. cit., p. 66.
- ⁸² **Penman, M.** Op. cit., p. 71.
- ⁸³ **Boardman, S.** Op. cit., p. 237.
- ⁸⁴ **Janin, H., Carlson, U.** Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe. Jefferson–London: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2013, p. 134.
- ⁸⁵ **Oman, C.** Op. cit., p. 587.
- ⁸⁶ **Byrne, J. P.** Spears and Pole Arms. Dates: To c. 1500 C.E. – In: Weapons & Warfare. Pasadena–Hackensack: Salem Press, 2010, 26–30, p. 26.
- ⁸⁷ **Lepage, J-D. G. G.** Medieval Armies and Weapons in Western Europe. An Illustrated History. Jefferson–London: McFarland & Company, Inc. Publishers, 2005, 102– 103.
- ⁸⁸ *Ibid.*, pp. 107, 109.
- ⁸⁹ **Verbruggen J. F.** Op. cit., p. 170. На тях също така се налагало да разчитат на другите си събрата и в случаите, когато враговете им успели да си проправят път покрай острията им.
- ⁹⁰ *Ibid.*
- ⁹¹ **Nurmann, B., Schulze, C., Verhulsdonk, T.** The Vikings. Recreated in Colour Photographs. Marlborough: The Crowood Press Ltd., 1999, 16–18.
- ⁹² **Newman, P. B.** Daily Life in the Middle Ages, Jefferson – London: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2001, p. 225.
- ⁹³ **Nurmann, B. Schulze, C., Verhulsdonk, T.** Op. cit., p. 16.
- ⁹⁴ **Иванов, И.** Цит. съч., с. 98.
- ⁹⁵ The Chronicle of Lanercost...., p. 166.
- ⁹⁶ Battle of Roslin, 14.12.2021. – <http://data.historic-scotland.gov.uk/data/docs/battlefields/roslin_full.pdf> (21.12.2012).
- ⁹⁷ *Ibid.*
- ⁹⁸ **Sinclair, R.** Op. cit., p. 43. Предполага се, че шотландците извършили тази атака спешени, тъй като трудно биха могли да атакуват с конете си английския лагер без да вдигнат достатъчно шум, който да събуди спящите англичани. Вероятно лагерът също разполагал и с някакви фортификации, които биха били трудни за пробиване от конници. Ако приемем, че английският лагер е бил обграден от някакъв вид палисада с порта и шотландците са обезвредили по един или друг начин стражите на лагера, на шотландците би им било необходимо да я превъзможнат с помощта на таран, който би вдигал много шум и би издал намеренията им за нападение. Единственият

начин да превъзможат подобни английски укрепления, без да издадат позициите си, е чрез прекатерването им, което също не е невъзможно, тъй като според Хрониката на Ланеркост те извършвали подобни атаки в по-късните години от войната, но това станало доста време след битката при Рослин. Ако шотландските конници наистина чрез изненада са причинили тежки жертви на английските войски, лагерът им със сигурност не е бил добре укрепен.

⁹⁹ John of Fordun's Chronicle, p. 327. Склонен съм да вярвам на хроникьора, тъй като английските стражи едва ли биха пропуснали приближаваща се към тях голяма шотландска войска, без да алармират своите събратя.

¹⁰⁰ Sinclair, R. Op. cit., 42–43.

¹⁰¹ Battle of Roslin.....

¹⁰² Inventory of Historic Battlefields Research Report Methven, 11.7.2016. – <<https://www.historicenvironment.scot/archives-and-research/publications/publication/?publicationid=17b1d289-e10b-43db-bb4b-a64000c4497c>> (21.12.2021).

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Battle of Loudon Hill, 14.12.2012. –<<http://portal.historicenvironment.scot/designation/BTL36>> (27.12.2021).

¹⁰⁵ Иванов, И. Цит. съч., с. 99.

¹⁰⁶ The Chronicle of Lanercost...., 207–208. Най-вероятно авторът е имал предвид, че в първия ден шотландската атака била проведена предимно от пешаците, както и че във втория ден първоначалното нападение върху основните шотландски войски било извършено от английските рицари, тъй като при фронтална атака без участието на стрелци средновековната практика е конницата да извърши първото нападение. Авторът всъщност е споменал участието на стрелци в двете войски, но липсват сведения, според които английските стрелци да са извършили обстрел върху основната част от шотландската армия.

¹⁰⁷ Childs, W. R. Vita Edwardi Secundi. The Life of Edward the Second. Oxford: Clarendon Press, 2005, pp. 91, 93, 95.

¹⁰⁸ Gray, T. Op. cit., (3.1.2022).

¹⁰⁹ Foard, G. Op. cit.

¹¹⁰ The Chronicle of Lanercost...., p. 227.

¹¹¹ Brie, F, W. D. The Brut or the Chronicles of England, p. 212.

¹¹² За повече информация за Джон Барбър виж статията в Encyclopaedia Britannica на <<https://www.britannica.com/biography/John-Barbour>> (27.12.2021).

¹¹³ Foard, G. Op. cit.

¹¹⁴ Barbour, J., Skeat, W. W. The book of the most excellent and noble prince Robert de Broys, King of Scots. Vol. II. Edinburgh–London: William Blackwood and Sons, 1894, p. 99.

¹¹⁵ Foard, G. Op. cit.

¹¹⁶ Verbruggen J. F. Op. cit., p. 169.

¹¹⁷ Strickland M., Hardy R. Op. cit., pp. 160, 175.

¹¹⁸ Caldwell, D. H. Op. cit., p. 23.

¹¹⁹ Strickland M., Hardy R. Op. cit., p. 175.

¹²⁰ Ibid., pp. 160, 175.

¹²¹ Lepage, J-D. G. G. Op. cit., p. 111.

¹²² Payne-Gallway R. The Book of the Crossbow. With an Additional Section on Catapults and Other Siege Engines. New York: Dover Publications, INC., 1995, p. 7.

¹²³ **Sickinger, J. P.** Bows and Arrows. Dates: To c. 1500 C.E. – In: Weapons & Warfare, Pasadena–Hackensack: Salem Press, 2010, p. 15.

¹²⁴ **DeVries, K., Smith, R. D.** Medieval Weapons. An Illustrated History of Their Impact. Santa Barbara–Denver–Oxford: ABC-CLIO, 2007, p. 135.

¹²⁵ **Иванов, И.** Цит. съч., с. 183.

¹²⁶ **DeVries, K., Smith, R. D.** Op. cit., p. 135.

¹²⁷ **Lepage, J-D. G. G.** Op. cit., p. 115.

¹²⁸ *Ibid.*, 110–111.

¹²⁹ **Strickland M., Hardy R.** Op. cit., p. 175; **Verbruggen J. F.** Op. cit., p. 169

¹³⁰ **Иванов, И.** Цит. съч., с. 98.

¹³¹ **Strickland M., Hardy R.** Op. cit., p. 164.

¹³² **Walter of Exeter.** Siege of Carlaverock. Допълнителна информация за битката е достъпна на <<https://deremilitari.org/2013/03/walter-of-exeter-siege-of-carlaverock/>> (28.12.2021).

¹³³ **Strickland M., Hardy R.** Op. cit., pp. 164, 171.

¹³⁴ **Sinclair, R.** Op. cit., 43–44.

¹³⁵ **Strickland M., Hardy R.** Op. cit., 174–175.

¹³⁶ *Ibid.*, 175.

¹³⁷ **Иванов, И.** Цит. съч., с. 99.

¹³⁸ The Chronicle of Lanercost..., p. 207.

¹³⁹ **Strickland M., Hardy R.** Op. cit., p. 175.

¹⁴⁰ **Bradbury, J.** The Routledge Companion to Medieval Warfare. London–New York: Routledge, 2004, p. 289.

¹⁴¹ **Prestwich, M.** Armies and Warfare..., p. 247.

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ **Morillo, S.** Warfare under the Anglo-Norman Kings, 1066–1135. Woodbridge: The Boydell Press, 1994, p. 79.

¹⁴⁶ *Ibid.*, 79–80.

¹⁴⁷ **Bradbury, J.** Op. cit., p. 289.

¹⁴⁸ **Prestwich, M.** Armies and Warfare..., p. 249.

¹⁴⁹ *Ibid.*, 248–249.

¹⁵⁰ *Ibid.* p. 248.

¹⁵¹ **MacInnes I. A.** Op. cit., p. 65.

¹⁵² Парламентарен запис. – <<https://www.rps.ac.uk/>> (4.01.2022).

¹⁵³ **Prestwich, M.** The Wars of Independence..., p. 141.

¹⁵⁴ **Prestwich, M.** Armies and Warfare..., p. 259.

¹⁵⁵ *Ibid.*, 259–260.

¹⁵⁶ **Prestwich, M.** The Three Edwards. War and State in England 1272–1377. Second Edition. London–New York: Routledge, 1980, p. 65.

¹⁵⁷ За отделните категории на шпионите виж главата, в която е описано използването на тайни агенти в класическия трактат на Сун Дзъ „Изкуството на войната“.

¹⁵⁸ **Prestwich, M.** Armies and Warfare..., p. 211. Престуич също споменава, че и пратениците са били смятани за информатори. Към това число можем да добавим и дипломатите, тъй като след приключването на дипломатическа мисия и те често докладвали за видяното и чуто от тях.

- ¹⁵⁹ Ibid., p. 215.
- ¹⁶⁰ A Plea Roll of Edward's Army in Scotland, 1296. C. J. Neville (ed.). – Списък със съдебни решения, достъпен на <<https://deremilitari.org/2014/04/a-plea-roll-of-edward-is-army-in-scotland-1296/>> (4.01.2022) ; Warfare Between England and Scotland, 1299–1301, according to Documents from the English Government. – Достъпни на <<https://deremilitari.org/2016/10/warfare-between-england-and-scotland-1299-1301-according-to-documents-from-the-english-government/>> (4.01.2022).
- ¹⁶¹ Battle of Roslin.....
- ¹⁶² **Sinclair, R.** Op. cit., p. 46.
- ¹⁶³ **Gray, T.** Op. cit., (3.01.2022).
- ¹⁶⁴ **Foard, G.** Op. cit.
- ¹⁶⁵ **McNamee, C.** The Wars of the Bruces. Scotland, England and Ireland, 1306–1328. Edinburgh: Birlinn Limited, 2012, 99–100.
- ¹⁶⁶ **Brown, C.** Op. cit., p. 55.
- ¹⁶⁷ **MacDonald, A.** Triumph and Disaster: Scottish Military Leadership in the Later Middle Ages. – In: England and Scotland at War, c. 1296–c. 1513. Leiden–Boston: Brill, 2012, 268–269.
- ¹⁶⁸ Ibid. p. 269. Преводът на цитата е мой – б.а.
- ¹⁶⁹ The Chronicle of Lanercost....., pp. 201, 204.
- ¹⁷⁰ **Penman, M.** Op. cit., p. 74.
- ¹⁷¹ За описание на двата вида каменометни машини виж **Иванов, И.** Цит. съч., 128–129.
- ¹⁷² The Chronicle of Lanercost....., 213–214.
- ¹⁷³ **Gray, T.** Op. cit., (3.01.2022).
- ¹⁷⁴ **Prestwich, M.** Armies and Warfare....., p. 191.
- ¹⁷⁵ **Клаузевиц, К. Ф., Герасимов, П.** За Войната. София: Книгоиздателска къща „Груд“, 2009 г, с. 86.
- ¹⁷⁶ **Prestwich, M.** The Three Edwards....., 51–52.
- ¹⁷⁷ Ibid., p. 48.
- ¹⁷⁸ **Penman, M.** Op. cit., p. 75.
- ¹⁷⁹ Ibid.
- ¹⁸⁰ **MacInnes I. A.** Op. cit., p. 159.
- ¹⁸¹ **Penman, M.** Op. cit., p. 75.
- ¹⁸² The Chronicle of Lanercost....., p. 211.
- ¹⁸³ **MacInnes I. A.** Op. cit., p. 165.
- ¹⁸⁴ **Brown, C.** Op. cit., p. 9.
- ¹⁸⁵ **Prestwich, M.** The Three Edwards...., p. 51.
- ¹⁸⁶ **Cornell, D.** A Kingdom Cleared of Castles: The Role of the Castle in the Campaigns of Robert Bruce. – Scottish Historical Review, 2008, 87/2, p. 250.
- ¹⁸⁷ Ibid., pp. 239, 248–249, 257.
- ¹⁸⁸ Ibid., p. 257.
- ¹⁸⁹ Ibid, pp. 239, 248–249, 257.
- ¹⁹⁰ Ibid. p. 248. Преводът на цитата е мой – б.а.
- ¹⁹¹ Ibid., pp. 248, 257.
- ¹⁹² **Jones, A.** The Art of War in the Western World. Urbana-Chicago: University of Illinois Press, 1987, p. 160.

¹⁹³ **Rose, S.** *Medieval Naval Warfare 1000–1500*. London – New York: Routledge, 2002, p. 58.

¹⁹⁴ *Ibid.*

¹⁹⁵ **Prestwich, M.** *The Three Edwards.....*, p. 254.

¹⁹⁶ **Jones, A.** *The Art of War.....*, 160–161.

¹⁹⁷ **Cornell, D.** *Op. cit.*, p. 48.

¹⁹⁸ **Forbes, J. D.** *Strategy and Tactics in Medieval Scotland* (PhD thesis), Edinburgh, 1927, p. 184. – Достъпна на <<https://era.ed.ac.uk/handle/1842/32193>>

¹⁹⁹ **Lewis, T.** *Medieval Military Combat. Battle Tactics and Fighting Techniques of the War of the Roses*. Oxford, 2021, p. 97.

²⁰⁰ **Blundell, M. C.** *A Mislocated Battlefield? Battle Flats: The Battle of Stamford Bridge, 1066*. – *Journal of Medieval Military History*, 2021, 19, p. 35.

²⁰¹ **Fortescue, J. W.** *A History of the British Army. First part – to the close of the Seven Years War. Vol I*. London – New York: MacMillan and co., Limited, 1899, p. 17.

²⁰² **Bradbury, J.** *Op. cit.*, p. 221.

²⁰³ **Childs, W. R.** *Vita Edwardi Secundi*, p. 95.

²⁰⁴ **Verbruggen J. F.** *Op. cit.*, pp. 122, 169–170.

²⁰⁵ **Morris, J. E.** *Vannockburn*. Cambridge: Cambridge University Press, 1914, p. 86.

²⁰⁶ **Иванов, И.** *Цит. съч.*, с. 138.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Извори / Primary Sources

A Plea Roll of Edward's Army in Scotland, 1296. C. J. Neville (ed.). Списък със съдебни решения, достъпен на <<https://deremilitari.org/2014/04/a-plea-roll-of-edward-is-army-in-scotland-1296/>> (4.01.2022).

Barbour, J., Skeat, W. W. *The book of the most excellent and noble prince Robert de Broyss, King of Scots. Vol. II*. Edinburgh – London: William Blackwood and Sons, 1894.

Bel, J. L. Chapter X. *The nature of the Scots and their methods in war in Bryant Ni. (trans.). The True Chronicles of Jean le Bel 1290–1360*. Woodbridge: The Boydell Press, 2011.

Brie, F. W. D. *The Brut or the Chronicles of England. Part 1*. London: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co., Limited, 1906.

Childs, W. R. *Vita Edwardi Secundi. The Life of Edward the Second*. Oxford: Clarendon Press, 2005.

Froissart, J. *Tales from Froissart, The French receive bad treatment from their allies, the Scots*. S. Muhlberger (ed.). Текстът е достъпен на <<https://uts.nipissingu.ca/muhlberger/FROISSART/SCOTWAR.HTM>> (23.10.2021)

Gray, T. *Warfare between England and Scotland in the Late 13th and the Early 14th Centuries from the Scalacronica*. – <<https://deremilitari.org/2016/10/warfare-between-england-and-scotland-in-the-late-thirteenth-and-early-fourteenth-centuries-from-the-scalacronica/>> (22.12.2021).

John of Fordun's Chronicle of the Scottish Nation. J. Fordun, F. J. H. Skene (trans.). W. F. Skene (ed.). Edinburgh: Edmonston and Douglas, 1872.

Legislation: Statutes of the 1318 parliament. Statutes of King Robert. – *Records of the Parliaments of Scotland to 1707*. – Текстът е достъпен на <<https://www.rps.ac.uk/>> (6.12.2021).

The Chronicle of Lanercost, 1272–1346. H. Maxwell (trans.). Glasgow: James Maclehose and sons, 1913.

Walter of Exeter. Siege of Carlaverock. Допълнителна информация за битката е достъпна на <<https://deremilitari.org/2013/03/walter-of-exeter-siege-of-carlaverock/>> (28.12.2021).

Warfare Between England and Scotland, 1299 –1301, according to Documents from the English Government. – Достъпни на <<https://deremilitari.org/2016/10/warfare-between-england-and-scotland-1299-1301-according-to-documents-from-the-english-government/>> (4.01.2022).

Изследвания / Research Works

Иванов, И. Войната в Западна Европа през средните векове (V–XVI в.). Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2008 [Ivanov, I. Voynata v Zapadna Evropa prez srednite vekove (V–XVI v.). Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2008].

Клаузевиц, К. Ф., Герасимов, П. За Войната. София: Книгоиздателска къща „Труд“, 2009 [Klauzevits, K. F., Gerasimov, P. Za voynata. Sofia: Knigoizdatelska kashta “Trud”, 2009].

Bannerman, J. MacDuff of Fife. – In: Medieval Scotland. Crown, Lordship and Community. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1998, 20–38.

Barrell, A. D. M. Medieval Scotland. Cambridge – Port Melbourne: Cambridge University Press, 2000.

Bartlet, R. The Making of Europe. Conquest, Colonization, and Cultural Change 950–1350. St Ives: Penguin Books, 1994.

Beeler, J. Warfare in England 1066–1189. Ithaca–New York: Cornell University Press, 1966.

Bennet, M. et al. Fighting Techniques of the Medieval World. AD 500 ~ AD 1500. Equipment, Combat Skills and Tactics. New York: Thomas Dunne Books, 2005.

Black, J. A History of the British Isles. New York: St. Martin’s Press INC., 1996.

Blundell, M. C. A Mislocated Battlefield? Battle Flats: The Battle of Stamford Bridge, 1066. – Journal of Medieval Military History, 2021, 19, (Woodbridge: The Boydell Press), 21–42.

Boardman, S. Highland Scots and Anglo-Scottish Warfare, c. 1300–1513. – In: England and Scotland at War, c. 1296 – c. 1513. Leiden–Boston: Brill, 2012, 69–92.

Bradbury, J. The Routledge Companion to Medieval Warfare. London–New York: Routledge, 2004.

Brown, C. The Second Scottish War of Independence, 1332–1363. Tempus, 2002.

Brown, M., Boardman, S. Survival and Revival: Late Medieval Scotland. – In: Scotland. A History. New York: Oxford University Press, 2005, 69–92.

Byrne, J. P. Spears and Pole Arms. Dates: To c. 1500 C.E. – In: Weapons & Warfare. Pasadena–Hackensack: Salem Press, 2010, 26–30.

Caldwell, D. H. Scotland’s Wars and Warriors. Winning Against the Odds. Edinburgh: The Stationary Office, 2002.

Cornell, D. A Kingdom Cleared of Castles: The Role of the Castle in the Campaigns of Robert Bruce. – Scottish Historical Review, 2008, 87/2, 233–257.

DeVries, K., Smith, R. D. Medieval Weapons. An Illustrated History of Their Impact. Santa Barbara–Denver–Oxford: ABC-CLIO, 2007.

Forbes, J. D. Strategy and Tactics in Medieval Scotland (PhD thesis), Edinburgh, 1927. – Достъпна на <<https://era.ed.ac.uk/handle/1842/32193>>

Fortescue, J. W. A History of the British Army. First part – to the close of the Seven Years War. Vol I. London – New York: MacMillan and co., Limited, 1899.

Janin, H., Carlson, U. Mercenaries in Medieval and Renaissance Europe. Jefferson–London: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2013.

Jones, A. The Art of War in the Western World. Urbana – Chicago: University of Illinois Press, 1987.

Jones, R. Re-thinking the origins of the ‘Irish’ Hobelar. – Cardiff Historical Papers, 2008/1, 1–8.

Lepage, J-D. G. G. Medieval Armies and Weapons in Western Europe. An Illustrated History. Jefferson–London: McFarland & Company, Inc. Publishers, 2005.

Lewis, T. Medieval Military Combat. Battle Tactics and Fighting Techniques of the War of the Roses. Oxford, 2021.

MacDonald, A. J. The Kingdom of Scotland at War, 1332–1488. – In: A Military History of Scotland. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012, 158–181.

MacDonald, A. J. Triumph and Disaster: Scottish Military Leadership in the Later Middle Ages. – In: England and Scotland at War, c. 1296 – c. 1513. Leiden–Boston: Brill, 2012, 255–282.

MacInnes I. A. Scotland’s Second War of Independence, 1332–1357. Woodbridge: The Boydell Press, 2016.

McInerney, L. The Galloglass of Thomond: Gallóglaigh Thuadhmhúhain. – North Munster Antiquarian Journal, 2015, 55, 21–45.

McNamee, C. The Wars of the Bruces. Scotland, England and Ireland, 1306–1328. Edinburgh: Birlinn Limited, 2012.

Mithcison, R. A History of Scotland. London–New York: Routledge, 2005.

Morillo, S. Warfare under the Anglo-Norman Kings, 1066–1135. Woodbridge: The Boydell Press, 1994.

Morris, J. E. Bannockburn. Cambridge: Cambridge University Press, 1914.

Newman, P. B. Daily Life in the Middle Ages, Jefferson – London: McFarland & Company, Inc., Publishers, 2001.

Nurmann, B., Schulze, C., Verhulsdonk, T. The Vikings. Recreated in Colour Photographs. Marlborough: The Crowood Press Ltd., 1999.

Oman, C. A History of the Art of War. The Middle Ages. From the Fourth to the Fourteenth Century. London: Methuen & Co., 1898.

Payne-Gallway R. The Book of the Crossbow. With an Additional Section on Catapults and Other Siege Engines. New York: Dover Publications, INC., 1995.

Penman, M. The Scottish Civil War. The Bruces & the Balliols & the War for Control of Scotland. Tempus, 2002.

Powicke, M. The Thirteenth Century, 1216–1307. Oxford: Clarendon Press, 1953.

Prestwich, M. Armies and Warfare in the Middle Ages: The English Experience. New Haven–London: Yale University Press, 1996.

Prestwich, M. The Three Edwards. War and State in England 1272–1377. Second Edition. London–New York: Routledge, 1980.

Prestwich, M. The Wars of Independence, 1296–1328. – In: A Military History of Scotland. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012, 158–181.

Rose, S. Medieval Naval Warfare 1000–1500. London – New York: Routledge, 2002.

Sickinger, J. P. Bows and Arrows. Dates: To c. 1500 C. E. – In: Weapons & Warfare, Pasadena–Hackensack: Salem Press, 2010, 15–30.

Sinclair, R. The Sinclairs of Scotland. Bloomington: AuthorHouse™, 2013.

Strickland M., Hardy R. The Great Warbow. From Hastings to the Mary Rose. Sutton Publishing, 2005.

Strickland, M. J. The King of Scots at War, c. 1093–1286. – In: A Military History of Scotland. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012, 94–132.

Tsurtsunia, M. Couched Lance and Mounted Shock Combat in the East. The Georgian Experience. – Journal of Medieval Military History, 2014, 12, 81–108.

Verbruggen, J. F. The Art of Warfare in Western Europe during the Middle Ages. From the Eight Century to 1340. Bury St Edmunds: The Boydell Press, 1997.

War in the Middle Ages. P. Contamine, M. Jones (trans.). Oxford–Massachusetts: Blackwell Publishing Ltd., 1999.

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ / INTERNET SOURCES

Bailey, J. Battle of Stanhope Park. – <<http://www.battlefieldstrust.com/resource-centre/medieval/battleview.asp?BattleFieldId=97>> (27.12.2021).

Battle of Loudon Hill, 14.12.2012. –<<http://portal.historicenvironment.scot/designation/BTL36>> (27.12.2021).

Battle of Roslin, 14.12.2021. – <http://data.historic-scotland.gov.uk/data/docs/battlefields/roslin_full.pdf> (21.12.2012).

English Heritage Battlefield Report: Myton 1319. – <<https://historicengland.org.uk/content/docs/listing/battlefields/myton/>> (21.12.2021).

Falkirk I text. Draft report on Falkirk I, prepared for Historic Scotland by The Battlefields Trust, 2005. PDF файл достъпен на <<http://www.battlefieldstrust.com/media/601%2Epdf>> (20.12.2021).

Foard, G. Myton battle and campaign, 3.7.2003. – <<http://www.battlefieldstrust.com/media/131%2Epdf>> (21.12.2021).

The Inventory of Historic Battlefields Research Report Methven, 11.7.2016.–<<https://www.historicenvironment.scot/archives-and-research/publications/publication/?publicationid=17b1d289-e10b-43db-bb4b-a64000c4497c>> (21.12.2021).

The Inventory of Historic Battlefields – Battle of Roslin, 14.12.2021. – <http://data.historic-scotland.gov.uk/data/docs/battlefields/roslin_full.pdf> (21.12.2012).